

Arkadiusz Morawiec

Ernst Wiechert (1887-1950). Zestawienie bibliograficzne

Ernst Wiechert – niemiecki prozaik, eseista, dramaturg i poeta – urodził się 18 V 1887 r. w leśniczówce Kleinort (Pierśławek) w okręgu Sensburg (Mrągowo) w Prusach Wschodnich, na Mazurach; jego rodzicami byli Emil Martin, leśniczy, i Henrietta z domu Andreae. Dzieciństwo pisarz spędził pośród lasów, pól i jezior mazurskich; ten pejzaż na trwałe zamieszka w jego wyobraźni. W 1898 r. rozpoczął naukę w gimnazjum w Królewcu. W latach 1905-1911 studiował w Albertus-Universität Königsberg. Uczestniczył w pierwszej wojnie światowej jako ochotnik, został lekko ranny; powrócił z niej w stopniu porucznika rezerwy. W r. 1919 rozpoczął pracę w królewieckich gimnazjach. W latach 20. działał w kręgach rewolucji konserwatywnej, wśród grup neopogańskich. W 1930 r. przeniósł się do Berlina, gdzie przez trzy lata nauczał w Kaiserin-Augusta-Gymnasium. W r. 1933 podał się do dymisji, po czym przeprowadził się do Ambach nad Starnberger See w Bawarii. Poświęcił się wyłącznie pracy pisarskiej. Od 1936 r. mieszkał w posiadłości Hof Gagert pod Wolfartshausen. Tutaj 6 V 1938 r. został aresztowany przez gestapo pod zarzutem działalności antypaństwowej. Bezpośrednim powodem zatrzymania był protest Wiecherta przeciwko uwięzieniu pastora Martina Niemöllera oraz filozofa Eduarda Sprangera, a także niewzięcie udziału w głosowaniu dotyczącym włączenia Austrii do Rzeszy. Przetrzymany w monachijskim więzieniu, nie podpisał deklaracji lojalności: w konsekwencji wysłano go do obozu koncentracyjnego Buchenwald. Wiechert przebywał w nim kilka tygodni, od 4 VII 1938 r. Swoje przedterminowe zwolnienie zawdzięczał staraniom rodziny i przyjaciół, naciskom międzynarodowej opinii publicznej i pogarszającemu się zdrowiu. Wezwany przez Goebbelsa, usłyszał 30 VIII, że w przypadku ponowienia jakichkolwiek uwag krytycznych pod adresem władzy, grozi mu „fizyczna likwidacja”. Wiechert uznawany jest za najwybitniejszego w literaturze niemieckiej przedstawiciela emigracji wewnętrznej. Po wojnie podjął się reedukacji Niemców. W 1948 r., rozgoryczony jej niepowodzeniem, atakowany jako rzekomy zdrajca ojczyzny (to cena za bezkompromisowe mówienie o niemieckiej winie i odpowiedzialności), zamieszkał w Szwajcarii, w miejscowości Uerikon pod Zurychem. Tutaj 24 VIII 1950 r. zmarł.

Ernst Wiechert zadebiutował w 1916 r. powieścią *Die Flucht*, wydaną pod pseudonimem Ernst Barany Bjell. W swych najwcześniejszych utworach, nie pozbawionych akcentów anarchizujących, pisarz kontestował normy obyczajowości mieszczańskiej. Już wówczas pojawił się, obecny w całym jego dorobku, motyw ucieczki od cywilizacji, apologia przyrody, traktowanie jej jako remedium na egzystencjalne, ale i zrodzone przez sytuację polityczno-społeczną, troski – jako azyl. Pejzażem dominującym w pisarstwie Wiecherta są Mazury, kreślone tyleż realistycznie, co mityzowane, idealizowane. Tak jest m.in. we wspomnieniach zatytułowanych *Wälder und Menschen. Eine Jugend* (1936, *Lasy i ludzie. Młodość* 1976), a także w powieściowej sadze *Die Jeromin-Kinder* (1945-1947, *Dzieci*

Jerominów 1973). Wcześniej jednak, w twórczości z lat 20., doszły do głosu inspiracje nietscheańskie, a także volkistowskie, znajdujące szczególnie silny wyraz w powieści *Der Totenwolf* (1924); tutaj natura stawiała się siłą potęgującą moc „duszy niemieckiej”. Wszakże już u schyłku tej dekady wojowniczość i skrajny nacjonalizm ustąpią miejsca inspiracjom chrześcijańskim, ewangelicznemu, humanizmowi, postawie pacyfistycznej. Literackim świadectwem „przełomu łaski” są m.in. powieści *Die kleine Passion* (1929, *Mała pasja* 1959) oraz *Jedermann* (1931). Następnie ukaże się powieść *Die Magd des Jürgen Doskocil*, ukazująca losy opuszczonej żony przewoźnika, ratującej rozpadające się małżeństwo – uznawana przez wielu krytyków za najwybitniejsze dzieło pisarza. W ostatnim roku Republiki Weimarskiej Wiechert plasował się w dwunastce autorów, których książki kupowano najchętniej. Wyrazem, dokonywanego z pozycji konserwatywnych, sprzeciwu pisarza wobec polityki nazistów są przemówienia do młodzieży: *Der Dichter und die Jugend* z 1933 r. (wyd. 1936) oraz *Der Dichter und die Zeit* z r. 1935 (nielegalnie kolportowano odpisy, wyd. 1945). Pisarz piętnował w nich nienawiść, przemoc, niesprawiedliwość – promowane przez nazistów antywartości. Po zwolnieniu z obozu Wiechert opublikował powieść *Das einfache Leben* (1939, *Proste życie* 2001), odczytowaną jako wyraz złamania wiary autora w sens sprzeciwu, utraty wiary w Boga i sens świata, ale też jako dowód na istnienie literatury emigracji wewnętrznej: cenzura dopatrywała się w utworze odmowy idei wspólnoty oraz opowiedzenie się za świadomą atomizacją jednostki (bohater, były oficer Kriegsmarine, zaszywa się na wyspie na jednym z mazurskich jezior). *Proste życie* można traktować również jako formę poobozowej autoterapii pisarza, przygotowującej beletryzowaną relację z Buchenwaldu *Der Totenwald* (1946, *Las umarłych* 1972). Odbudowywanie nadwerżonej wiary w człowieka stanie się udziałem Amadeusza, byłego więźnia lagru, jednego z bohaterów powieści *Missa sine nomine* (1950, pol. 1958), ostatniej wydanej za życia książki pisarza. Pośmiertnie ukazały się m.in.: powieść *Der Exote* (1951), tom wierszy *Meine Gedichte* (1952, pol. wybór poezji: *Wiersze* 1997), a także zapiski więzienne i listy – *Häftling Nr. 7188* (1966).

Początek polskiej recepcji twórczości Wiecherta wyznaczają: szkic Ludwika Łakomego, wzmiankujący pisarza („Odrodzenie” 1946 nr 11), opublikowana na emigracji recenzja powieści *Missa sine nomine* Haliny Neumann-Jankowskiej („Orzeł Biały” 1951 nr 7) oraz wzmianka w szkicu Wojciecha Natansona („Trybuna Robotnicza” 1955 nr 138). Pierwsze polskie przekłady z obfitego ilościowo dorobku Wiecherta pojawiają się u schyłku lat 50.: Instytut Wydawniczy „Pax” wydaje dwie powieści, *Missa sine nomine* (1958) i *Mała pasja* (1959). Twórczość Wiecherta stanie się przedmiotem uwagi zwłaszcza pisarzy, krytyków i publicystów związanych z jego małą ojczyzną: Mazurami, i z Warmią. W setną rocznicę urodzin pisarza, w 1987 r. zorganizowano dwie sesje naukowe, w Olsztynie i Szczytnie, zaś w jego rodzinnym domu, w leśniczówce Pierśławek, umieszczono pamiątkową tablicę (w 1996 r. zostanie tutaj otwarta izba pamięci). Ponadto powstała wówczas polska sekcja Międzynarodowego Stowarzyszenia Miłośników Twórczości Ernsta Wiecherta. Imieniem pisarza nazwano ulicę w Olsztynie, uczyniono go patronem Biblioteki Gminnej w Pieckach. W 1997 r. Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego i Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Olsztynie zorganizowały sesję naukową, zaś w Sorkwicach pod Mrągowem odbyło się seminarium wiechertowskie. Kolejne prze-

kłady książek pisarza publikowało olsztyńskie Wydawnictwo „Pojezierze”. W ostatnich latach twórczość tę promuje Wspólnota Kulturowa „Borussia”. W 1992 r. Jan Roslan wydał próbę monografii – *Ernst Wiechert: życie i dzieło*; dorobek Wiecherta uczyniły przedmiotem swych badań m.in. Elżbieta Konończuk (*Literatura i pamięć na pograniczu kultur: Erwin Kruk – Ernst Wiechert – Johannes Bobrowski* 2000) i Magdalena Sacha (*Topos Mazur jako raju utraconego w literaturze niemieckiej Prus Wschodnich: Ernst Wiechert – Hans Hellmut Kirst – Siegfried Lenz* 2001). Zarówno biografia Wiecherta, jak i jego dzieło trwale zrosnięte są z ziemią mazurską. Odzwierciedlają to coraz liczniejsze opracowania: nie tylko recenzje poszczególnych przekładów, ale też artykuły i studia.

* * *

W poniższym zestawieniu bibliograficznym zastosowano opis zgodny z zasadami bibliografii załącznikowej.

I. TWÓRCZOŚĆ
(KSIĄŻKI TŁUMACZONE NA JĘZYK POLSKI)

- Missa sine nomine.*** Tłumaczyła Maria Kłos-Gwizdalska. Warszawa 1958, Pax, 390, [2] s.; 19 cm.
- Mała pasja.*** Tłumaczyła Emilia Bielicka. Warszawa 1959, Instytut Wydawniczy Pax, 313, [3] s.; 19 cm.
- Las umarłych. Relacja.*** Przełożył [i postłowie napisał] Edward Martuszeński. Olsztyn 1972, Wydawnictwo Pojezierze, 146, [2] s.; 17 cm. Wyd. 2: Olsztyn 1988, Wydawnictwo Pojezierze, 171, [1] s.; 17 cm.
- Dzieci Jerominów.*** Tłumaczył Tadeusz Ostojcki (t. I), Jerzy Ptaszyński (t. II). [Wstęp Andrzej Wakar]. Olsztyn 1973, Wydawnictwo Pojezierze, 731, [1] s.; 20 cm. Wyd. 2: [Postłowie Andrzej Wakar]. T. I-II. Olsztyn 1986, Wydawnictwo Pojezierze, 401, [3]; 337, [3] s.; 19 cm.
- Lasy i ludzie. Młodość.*** Tłumaczył Tadeusz Ostojcki. Olsztyn 1976, Wydawnictwo Pojezierze, 154, [4] s.; 21 cm. Wyd. 2: Olsztyn 1984, Wydawnictwo Pojezierze, 193, [3] s.; 19 cm.
- Pani majorowa.*** Tłumaczył Edward Martuszeński. Olsztyn 1977, Wydawnictwo Pojezierze, 175, [1] s.; 21 cm. Wyd. 2: Olsztyn 1984, Wydawnictwo Pojezierze, 174, [2] s.; 19 cm.
- Baśnie.*** Wybór i przekład Tadeusz Ostojcki. Olsztyn 1983, Wydawnictwo Pojezierze, 184, [4] s., [6] k. il.; 19 cm.
- W rodzinnych stronach. In der Heimat.*** Tłumaczenie Maria Podlasek-Ziegler. Wstępem opatrzył Burkhard Ollech. Olsztyn [1993], Borussia, 37, [3] s., il.; 21 cm.
- Der Todeskandidat. Erzählung. Kandydat na śmierć. Opowiadanie.*** Przekład Rafał Wolski. Olsztyn 1995, wydał Rafał Wolski, [12], [1] s.; 24 cm.
- Wiersze.*** Wstęp, wybór i przekład Erwin Kruk. Olsztyn 1997, Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, 77, [3] s., il.; 21 cm.
- Proste życie.*** Przekład Tadeusz Ostojcki. [Postłowie Hubert Orłowski.] Olsztyn 2001, Borussia, 359, [1] s.; 21 cm.

II. RECENZJE

Missae sine nomine

Kołątaj Jerzy: *Kryzys zorzy wieczornej*. „Tygodnik Powszechny” 1959, nr 32, s. 5.

Kowalska Anka: *Tym którzy czytali*. „Kierunki” 1959, nr 13-14, s. 4.

Neumann-Jankowska Halina: *Missae sine nomine*. „Orzeł Biały” 1951, nr 7, s. 3.

Mała pasja

Wróblewska Teresa: *Nowy przekład Wiecherta*. „Nowa Kultura” 1961, nr 2, s. 9.

Las umarłych

Bukowski Kazimierz ks.: *Pochwała wartości religijno-moralnych*. „Znak” 1973, nr 10, s. 1344-1351.

Chojnowski Zbigniew: *Relacja z życia w ojczyźnie*. „Świat Książki” 1988, nr 4, s. 16-17.

DOM: *Z księgarni. Ludzie i polityka*. „Życie Literackie” 1988, nr 32, s. 4.

Dolecki Zbigniew: *Nowe przekłady Wiecherta*. „Słowo Powszechne” 1973, nr 209, s. 5.

Drawicz Andrzej: *Wiechert, czyli żarliwość humanisty*. „Sztandar Młodych” 1973, nr 187, s. 3.

Segiet Janusz: *Przyszłym pokoleniom ku przestrodze*. „Gazeta Olsztyńska” 1973, nr 29, s. 6.

Swat Tadeusz: *Der Totenwald*. „Słowo Powszechne”, dodatek „Słowo na Warmii i Mazurach” 1973, nr 6, s. 2.

Zbuduj mur wokół nas...

„Kultura” 1973, nr 4, s. 9.

Dzieci Jerominów

Bialik Włodzimierz: *Mazury Wiecherta*. „Miesięcznik Literacki” 1973, nr 12, s. 128-130.

Dolecki Zbigniew: *Nowe przekłady Wiecherta*. „Słowo Powszechne” 1973, nr 209, s. 5.

Drawicz Andrzej: *Wiechert, czyli żarliwość humanisty*. „Sztandar Młodych” 1973, nr 187, s. 3.

Dzitko Bohdan: *Szczypta poezji, szczypta prozy*. „Warmia i Mazury” 1986, nr 17, s. 4.

Lichański Jakub Zdzisław: *Naturalna prawda*. „Kultura” 1973, nr 32, s. 9.

Panas Henryk: *„Dzieci Jerominów”*. „Gazeta Olsztyńska” 1973, nr 154, s. 6.

(pat): *Powieść odzyskana*. „ltd” 1986, nr 32, s. 22.

Swat Tadeusz: *Dzieci Jerominów*. „Słowo Powszechne”, dodatek „Słowo na Warmii i Mazurach” 1973, nr 16, s. 3.

Lasy i ludzie. Młodość

Biela Emil: *Zdolność kochania*. „Czas” 1977, nr 17, s. 23.

E.K.: *Księga dzieciństwa*. „Gazeta Olsztyńska” 1976, nr 136, s. 4.

Koprowski Jan: *Wspomnienia Wiecherta*. „Nowe Książki” 1977, nr 1, s. 38-39.

Panas Henryk: *Sprawy bieżące*. „Gazeta Olsztyńska” 1976, nr 173, s. 6.

Skok Gerard: *Odlot żurawi*. „Warmia i Mazury” 1977, nr 1, s. 23.

T.Ś.: *Wznowienie prozy Wiecherta. Nowości „Pojezierza”*. „Gazeta Olsztyńska” 1984, nr 290, s. 4.

Walc Jan: [Nota]. „Literatura na Świecie” 1976, nr 9, s. 405.

Pani majorowa

Biela Emil: *Miłość w stylu retro*. „Czas” 1977, nr 30, s. 22.

Chróścielewski Tadeusz: *Te lasy, ci ludzie, inne oczy*. „Fakty” 1977, nr 14, s. 7.

Dzitko Bohdan: *Pani Majorowa*. „Gazeta Olsztyńska” 1977, nr 74, s. 4.

Skok Gerard: *Wyjście z pustki*. „Warmia i Mazury” 1977, nr 5, s. 28.

Walc Jan: [Nota]. „Literatura na Świecie” 1977, nr 6, s. 359.

Baśnie

Panas Henryk: *Baśnie i bajki mazurskie*. „Gazeta Olsztyńska” 1983, nr 136, s. 6.

W rodzinnych stronach. In der Heimat

Berski Daniel: *Mała wielka książka... Z mojej półki*. „Dziennik Pojezierza” 1994, nr 142, s. 8.

Chojnowski Zbigniew: *Pożegnanie z lasem*. „Gazeta Warmińska” 1994, nr 13, s. 9; „Nowe Książki” 1994, nr 10, s. 36-37.

Proste życie

Mazgał Ewa: *Życie cudem jest. Nowa książka Ernsta Wiecherta*. „Gazeta Olsztyńska” 2001, nr 168, dodatek „Magazyn”, s. 14, il.

Pieczara Marek: *Pruska nirwana*. „Nowe Książki” 2001, nr 9, s. 52-53.

Sobieraj Sławomir: *Życie nieproste*. „Warmia i Mazury” 2001, nr 7, s. 43, il. Przedruk w: idem: *Mazurski splot. Studia i szkice literackie*. Warszawa 2003, Towarzystwo Ogród Książ.

III. OPRACOWANIA (POMINIĘTO PRZEDMOWY I POSŁOWIA DO KSIĄŻEK)

- Autor i jego niewolnik. O tłumaczeniach Wiecherta i Cendrarsa. Z Tadeuszem Ostojkim rozmawia* Stanisław Brzozowski. „Gazeta Olsztyńska” 2002, nr 80, dodatek „Magazyn”, dodatek „Lektury”, s. II.
- Bałtroczyk Piotr:** *Konserwatywna utopia Ernsta Wiecherta w „Dzieciach Jerominów”*. „Borussia”, nr 6, [1993], s. 84-91.
- Barański Marek:** *Mucha Wiecherta*. „Warmia i Mazury” 1987, nr 4, s. 5, il.
- Białuński Grzegorz:** *Nazwisko Jeromin*. „Borussia”, nr 9, [1994], s. 54-55.
- Bielawski Eugeniusz:** *Ostatnie dni Sowirogu. Turystycznym szlakiem E. Wiecherta*. „Słowo Powszechne”, dodatek „Słowo na Warmii i Mazurach” 1974, nr 9, s. 1.
- Bykowska-Salczyńska Alicja:** *Ernst Wiechert taoistą? Kilka uwag o baśniach i ich recepcji przez dzieci i młodzież*. „Borussia”, nr 9, [1994], s. 47-53.
- Chłosta Jan:** *Ernst Wiechert*. W: idem: *Prusy Wschodnie w literaturze niemieckiej 1945-1990. Biografie pisarzy*. Olsztyn 1993, Towarzystwo Naukowe, Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, s. 82-84.
- Chłosta Jan:** *Percepcja twórczości Ernsta Wiecherta w Polsce*. „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1998, nr 3, s. 417-427.
- Chłosta Jan:** *Pisarze niemieckojęzyczni, którzy po 1945 opuścili Prusy Wschodnie*. W: *Kresy i pogranicza. Historia, kultura, obyczaje*. Redakcja naukowa Zbigniew Frasz, Andrzej Staniszewski. Olsztyn 1995, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej.
- Chłosta Jan:** *Wiechert. Pisarze urodzeni w Prusach Wschodnich*. „Gazeta Olsztyńska” 1991, nr 147, s. 3, il.
- Chłosta Jan:** *Wiechert Ernst*. W: idem: *Więksi i najwięksi. Twórcy kultury z Prus Wschodnich*. Olsztyn 1999, Książnica Polska.
- Chojnowski Zbigniew:** *„Borussia” i Wiechert*. „Borussia”, nr 16, [1998], s. 210-213.
- Chojnowski Zbigniew:** *Polskie czytanie Ernsta Wiecherta*. „Borussia”, nr 9, [1994], s. 35-43.
- [Dermacka Walentyna, Trawczyński Jacek]:** *Leśniczówka Pierślawek*. „Trybuna Leśnika” 1986, nr 3, s. 14.
- Dolecki Zbigniew:** *Czystość serca i wieczne wartości*. „Życie i Myśl” 1974, nr 2, s. 143-147.
- Dudzińska Zofia:** *Od Albrechta Wielkiego do Ernsta Wiecherta*. „Gazeta Warmii i Mazur” 1993, nr 55, s. 3.
- Eggert Hartmut:** *Schwierigkeiten mit Ernst Wiechert. Innerlichkeit und Innere Emigration*. „Roczniki Humanistyczne” 1994, z. 5, s. 5-23.
- Ernst Emil Wiechert (1878-1954, pisarz)*. W: *Panorama powiatu mławowskiego 2002*. Zespół redakcyjny **Krzysztof Bonar, Piotr Waszećik**. Olsztyn [2002], Press Foto, s. 12.

- Ernst Wiechert. Wspomnienie 1887-1950.* Opr[acowanie] AP. „Gazeta Wyborcza” 2002, nr 179, dodatek „Olsztyn”, s. 6.
- Ernst Emil Wiechert (wybór materiałów – w setną rocznicę urodzin).* [Opracowała **Jolanta Juran**]. „Bibliotekarz Olsztyński” 1987, nr 1, s. 44-46.
- Felicja:** *Chodząc po tych samych ścieżkach.* „Życie Kętrzyna” 2001, nr 47, s. 13.
- Gajdis Anna:** *O powrocie do życia. „Pani majorowa” Ernsta Wiecherta.* „Orbis Linguarum”, vol. 23, [2003], s. 179-185.
- Gałczyńska Kira:** *Pisarz losu mazurskiego.* „Rzeczpospolita” 1987, nr 119, s. 4, il.
- Goczoł Jan:** *Panowie Wiechert, Mickiewicz, Ogrodziński i inni.* „Opole” 1987, nr 4, s. 3.
- Granica biegnie przez moje serce.* Rozmowa z **Burkhardem Ollechem**, docentem Akademii Bałtyckiej w Lubece. Rozmawiał Stanisław Jermakowicz. „Gazeta Olsztyńska” 1994, nr 92, s. 3.
- (ir) [Kruk Erwin]:** *W kręgu Ernsta Wiecherta.* „Gazeta Olsztyńska” 1973, nr 73, s. 3.
- (J. B.):** [Nota o sesji poświęconej Wiechertowi]. „Poradnik Bibliotekarza” 1987, nr 9, s. 32.
- J. R. [Roslan Jan]:** *Ernst Wiechert. W stulecie urodzin.* „Posłaniec Warmiński” 1987, nr 2, s. 3, il.
- Jäger-Dabek Brigitte:** *Polen entdeckt Ernst Wiechert.* „Masurische Storchenpost” 2002, nr 5, s. 9-11.
- Janczewski Z. A.:** *Ernst Wiechert – piewca Mazur.* „Mitteilungsblatt” 2001, nr 5, s. 13.
- Jarosiński Dariusz:** *Strony rodzinne i tradycja: Wiechert a powojenne pokolenie Polaków.* „Borussia”, nr 9, [1994], s. 58-63.
- Jermanowicz Stanisław:** *Piewca natury mazurskiej.* „Gazeta Olsztyńska” 1994, nr 86, s. 3, il.
- Karalus Michał:** *Pisarz lasu i ludzi.* „Trybuna Leśnika” 1986, nr 3, s. 14, il.
- Kass Wojciech:** *Utopia przeciw historii.* „Znad Pisy”, nr 9, [2000], s. 136-138.
- Kasten Norbert:** *Ziemia ojczysta i jej utrata w życiu i twórczości Wiecherta.* Tłumaczył Grzegorz Supady. „Borussia”, nr 9, [1994], s. 22-27.
- Katarzyński Władysław:** *Budowa w cieniu kasztana.* „Gazeta Olsztyńska” 1995, nr 216, s. 3, il.
- Katarzyński Władysław:** *Jeszcze raz o Piersławku.* „Gazeta Olsztyńska” 1994, nr 128, s. 3, il.
- Katarzyński Władysław:** *Muzealny bumerang. Coraz bliżej Wiecherta.* „Gazeta Olsztyńska” 1995, nr 128, s. 3, il.
- Katarzyński Władysław:** *Świat, którego nie ma...* „Gazeta Olsztyńska” 1994, nr 84, s. 14.
- Katarzyński Władysław, Pawłowski Przemysław:** *Cienie nad Wiechertem.* „Gazeta Olsztyńska” 1996, nr z 12-14 VII.
- Katarzyński Władysław, Rudzki Eugeniusz:** *Ostatni z Jerominów.* „Gazeta Olsztyńska” 1995, nr 40, s. 4, il.
- Konończuk Elżbieta:** *Literackie świadectwa pamięci na pograniczu kultur (Erwin Kruk, Ernst Wiechert).* W: *Topika pogranicza w literaturze polskiej i niemieckiej.* Zbiór studiów pod redakcją Zbigniewa Światłowskiego i Stanisława Uliasa. Rzeszów 1998, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, s. 21-33.

- Konończuk Elżbieta:** *Literatura i pamięć na pograniczu kultur (Erwin Kruk – Ernst Wiechert – Johannes Bobrowski)*. Białystok 2000, Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza, 221 s.; 21 cm. Recenzje: Bakalarczyk Danuta: *Komparatystyka na rozdrożu*. „Nowe Książki” 2001, nr 4, s. 18; Cieślak-Sokołowski Tomasz: *Między chęcią a koniecznością... manifestu programowego*. „Tygiel Kultury” 2001, nr 1-3, s. 153-156.
- Konończuk Elżbieta:** *Mazury Ernsta Wiecherta*. „Borussia”, nr 6, [1993], s. 80-84.
- Konończuk Elżbieta:** *Topos mazurski w twórczości Ernsta Wiecherta*. „Borussia”, nr 9, [1994], s. 28-34.
- Kopp Marianne:** *Ernst Wiecherts Märchenwelt*. „Masurische Storchenpost” 2003, nr 12, s. 26-33; 2004, nr 1, s. 31-39.
- Kreczmar Józef:** *Życie i twórczość Ernsta Wiecherta (Streszczenie)*. „Sprawozdanie z Działalności i Posiedzeń” [Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego], nr 6 (1967), [1968], s. 223-227.
- Kruk Erwin:** *Z mazurskiego brulionu. U siebie*. „Gazeta Olsztyńska” 1998, nr 94, s. 9.
- Kunicki Wojciech:** *Wiechert Ernst Emil*. W: *Pisarze niemieckojęzyczni XX wieku. Leksykon encyklopedyczny*. Pod redakcją Marka Zybury. Warszawa 1996, Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 335-336.
- Lietz Zygmunt:** *Żywym ku zawstydzeniu*. „Warmia i Mazury” 1987, nr 13, s. 7, il.
- (ław):** *Leśniczówka Wiecherta*. „Gazeta Olsztyńska” 1986, nr 161, s. 4.
- maj:** *Ernst Wiechert*. „Gazeta Olsztyńska” 2002, nr 105, s. 10.
- Malinowska Anna:** *Ernst Wiechert – Zeit und Werk*. „Colloquia Germanica Stetinensia”, nr 5, [1997], s. 51-59.
- Malinowska Anna:** *Ernst Wiecherts „gemütvolle Stimme Ostpeußens”*. „Colloquia Germanica Stetinensia”, nr 6, [1996], s. 143-152.
- Martuszeński Edward:** *Ernst Wiechert*. *Słownik biograficzny Warmii i Mazur*. „Warmia i Mazury” 1959, nr 4, s. 27.
- Martuszeński Edward:** *Ernst Wiechert niemiecki pisarz z Mazur*. „Warmia i Mazury” 1972, nr 9, s. 34-35; nr 10, s. 7-8.
- Martuszeński Edward:** *Przemysłowcy i inni*. W: idem: *Nawet kamień*. Łódź 1965, Wydawnictwo Łódzkie, s. 155-161.
- Martuszeński Edward:** *Tendencyjność literatury faktu. Z innej beczki*. „Gazeta Olsztyńska” 1981, nr 33, s. 1, 6.
- Martuszeński Edward:** *Uzupełnienie literatury. Prosto z archiwum*. „Gazeta Olsztyńska” 1977, nr 171, s. 6.
- Matysiak Anna:** *Ciało w powieści inicjacyjnej XX wieku*. „Borussia”, nr 26, [2001-2002], s. 145-151.
- Matysiak Anna:** *„Dzieci Jerominów” jako powieść nowoczesna*. „Borussia”, nr 20-21, [2000], s. 206-245, il.

- Mazgal Ewa:** *Między krzakami porzeczek. Ludzie. Tadeusz Ostojcki – tłumacz Wiecherta i Kirsta.* „Gazeta Olsztyńska” 2001, nr 203, s. 17, il.
- Miziński Jan:** *Religia mrocznych lasów pogranicza (Ernst Wiechert, Czesław Miłosz).* „Kresy”, nr 2-3, [1990], s. 47-58.
- Morawiec Arkadiusz:** *Pisarz w obozie. O „Lesie umarłych” Ernsta Wiecherta.* W: *Z problemów prozy - powieść o artyście.* Pod red. Wojciecha Gutowskiego i Ewy Owczarz. Toruń 2006, Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 508-527.
- Morawski Jerzy:** *Sceny z życia trzech kobiet.* W: idem: *Nieważkość.* Warszawa 1989, Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, s. 86-93.
- Moskalówna Ewa:** *Znaczenia zapomniane. O pisarstwie Ernesta Wiecherta.* „Literary” 1973, nr 9, s. 8-9.
- Natanson Wojciech:** *Książka antywojenna w Niemczech Zach.* „Trybuna Robotnicza” 1955, nr 138, s. 3.
- Nienacki Zbigniew:** *Chata za wsią. Ernst Wiechert.* „Szpilki” 1984, nr 47, s. 14, il.
- Niesiobędzki Jerzy:** *Wiechertowskie losy.* „Fakty” 1987, nr 36, s. 6-8, il.
- Oracki Tadeusz:** *Ernst Wiechert.* W: idem: *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945 roku).* Warszawa 1983, Instytut Wydawniczy PAX, s. 326.
- Orłowski Hubert:** *Ernst Wiechert a tradycje konserwatywne i emigracja wewnętrzna.* „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 1999, nr 1, s. 85-98. Przedruk w: idem: *Zrozumieć świat. Szkice o literaturze i kulturze niemieckiej XX wieku.* Wrocław 2002, Oficyna Wydawnicza Atut, Wrocławskie Towarzystwo Oświatowe, s. 85-104.
- Orłowski Hubert:** *Literatura niemiecka.* „Rocznik Literacki (1972)”, [1974], s. 494-496.
- Orłowski Hubert:** *Literatura w III Rzeszy.* Wyd. 2 zmienione. Poznań 1979, Wydawnictwo Poznańskie, s. 308-313.
- Orłowski Hubert:** *Na początku był los. O literaturze konserwatywnego kulturowego.* W: idem: *Za górami, za lasami... O niemieckiej literaturze Prus Wschodnich 1863-1945.* Olsztyn 2003, Borussia, s. 71-92.
- Ostojcki Tadeusz:** *Ernst Wiechert (1887-1950). Pisarz i myśliciel z Mazur.* „Masovia”, t. 3, [2000], s. 217-225.
- Ostojcki Tadeusz:** *Mazurski świat w dziełach Ernsta Wiecherta.* „Mragowskie Studia Humanistyczne”, t. 2, [2000], s. 58-70.
- Pawlak Grzegorz:** *Remont dla pisarza.* „Dziennik Pojezierza” 1984, nr 137, s. 3, il.
- Pawlicki Ryszard Wojciech:** *Ernst Wiechert. Sylwetki.* „Znad Pisy”, nr 2, [1995], s. 59-62.
- Pawlicki Ryszard Wojciech:** *Sowiróg Ernsta Wiecherta.* „Znad Pisy”, nr 2, [1995], s. 16-24, il., mapka.
- Pawlicki Ryszard Wojciech:** *Sowiróg raz jeszcze.* „Jantarowe Szlaki” 1994, nr 1, s. 12-13, il., mapka.

- Pawlicki Ryszard Wojciech:** *Tej wsi już nie ma...* „Spotkania z Zabytkami” 1992, nr 7, s. 27-28, il.
- Pawlicki Ryszard Wojciech:** *W poszukiwaniu Sowirogu.* „Borussia”, nr 6, [1993], s. 91-95.
- Piszczatowska Edyta:** *Muzea Wiecherta.* „Mitteilungsblatt” 2003, nr 1, s. 30, il.
- Pływaczewski Wiesław:** *Pisarz z Pierśławka.* „Warmia i Mazury” 1985, nr 1, s. 3, il.
- Połom Stefan:** *Z dalekich stron.* „Gazeta Olsztyńska” 1975, nr 95, s. 6.
- Pomoczyć nogi u Wiecherta.* Rozmowa z **Januszem Wierzyńskim**, olsztyńskim artystą plastykiem i przewodniczącym Honorowego Zespołu Budowy Pomnika Ernsta Wiecherta. [Rozmawiał] Adam Pietrzak. „Gazeta Olsztyńska” 2002, nr 137, s. 18, il.
- Rosiński Kazimierz:** *Symbol mazurskiego losu.* „Kontrasty” 1984, nr 11, s. 12-16.
- Roslan Jan:** *Analogia zdarzeń biblijnych w „Dzieciach Jerominów”.* „Dziennik Pojezierza” 1992, nr 126, s. 8.
- Roslan Jan:** *Czy powstanie muzeum Ernsta Wiecherta?* „Słowo” 1994, nr 131, s. 9.
- Roslan Jan:** *Ernst Wiechert. Życie i dzieło.* Olsztyn 1992, Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, 159, [1] s.; 21 cm. Recenzje: Chojnowski Zbigniew: *Wiechert w pryzmacie teologii.* „Przegląd Powszechny” 1993, nr 11, s. 331-333; Konończuk Elżbieta: *Ernst Wiechert. Życie i dzieło.* „Borussia”, nr 7, [1993], s. 209-211.
- Roslan Jan ks.:** *Motywy biblijne w „Dzieciach Jerominów” Ernsta Wiecherta.* „Studia Warmińskie”, t. XXVI (1989), [1994], s. 285-297.
- (sw) [Swat Tadeusz]:** *Leśniczówka w Pierśławku. Ernst Wiechert – piewca mazurskiej ziemi.* „Słowo Powszechne”, dodatek „Słowo na Warmii i Mazurach” 1973, nr 16, s. 3.
- Sacha Magdalena:** *Topos Mazur jako raju utraconego w literaturze niemieckiej Prus Wschodnich (Ernst Wiechert – Hans Hellmut Kirst – Siegfried Lenz).* Olsztyn 2001, Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, 137 s.; 24 cm.
- Sapieha-Dermacka Walentyna:** *„Umarłym ku pamięci Żyjącym ku zawstydzeniu Przyszłym pokoleniom ku przestrodze”.* „Nasza Gazeta Mazurska”, nr 15, [1995], s. 8.
- Skok Gerard:** *Odlot żurawi.* „Warmia i Mazury” 1977, nr 1, s. 23.
- Skomacki Michał [Żur L.]:** *Wiechert zapomniany. Był wiecznym tułaczem „Krajobrazy”* 1987, nr 28, s. 10.
- Sobieraj Sławomir:** *Związki twórczości Ernsta Wiecherta z ziemią rodzinną.* W: idem: *Mazurski splot. Studia i szkice literackie.* Warszawa 2003, Towarzystwo Ogród Książ.
- Sto lat Wiecherta.* „Gazeta Olsztyńska” 1987, nr 116, s. 1.
- Strzelecka Grażyna:** *Ernst Wiechert – refleksje w 50 rocznicę śmierci pisarza.* „Studia Niemcoznawcze”, t. XXI, [2001], s. 505-509.
- Student:** *Mądreemu biada.* „Echo Mrągowa”, nr 1, [1987], s. 6-7.
- Swat Tadeusz:** *Wiosna w Sowirogu.* „Słowo Powszechne”, dodatek „Słowo na Warmii i Mazurach” 1973, nr 16, s. 1.
- Swat Tadeusz:** *Zaklęty czarem cichym i pogodnym.* „Kierunki” 1987, nr 28, s. 8-9, il.

- Szewczyk Wilhelm:** *Odwetowcy na Parnasie*. Opole 1959, nakład własny, s. 6-7. Przedruk pt. „Zdrajca” i „wieszcz”. „Głos Olsztyński” 1959, nr 122, s. 5.
- Szwerinski Gerhard:** *„Wie ein Lächeln durch Tränen” – Begegnung mit der Heimat Ernst Wiechert*. „Masurische Strochenpost” 1995, nr 5, s. 16-19.
- Szymczyk Izabela:** *Ernst Wiechert – piewca krajobrazów i dawnego życia Mazur*. „Kajet” 2002, nr 3, s. 38.
- Szymocha Zdzisław:** *Europejczyk z Pierśławka*. „Panorama Literacka” [Olsztyn] 1987, s. 7.
- Szymocha Z[dzisław]:** *Stowarzyszenie pojednania*. „Gazeta Olsztyńska” 1990, nr 52, s. 3.
- Szymocha Z[dzisław]:** *Ślad Wiecherta w lesie?* „Gazeta Olsztyńska” 1986, nr 192, s. 4.
- Świerzawski Waclaw ks.:** *Ernsta Wiecherta (1887-1950) epopeja o człowieku, kapłanie bezimiennej mszy*. „Studia Warmińskie”, t. XXVI (1989), [1994], s. 277-284.
- Świerzawski Waclaw:** *Wiecherts Epos über den Menschen als Priester der namenlosen Messe*. „Analecta Cracoviensia”, [t.] XXI-XXII, [1989-1990], s. 295-306.
- T.W. [Willan Tadeusz]:** *Urodziny pisarza*. „Warmia i Mazury” 1987, nr 12, s. 1, il.
- TYR [Tyrolski R.]:** *Medal ku czci Ernsta Wiecherta*. „Gazeta Olsztyńska” 1987, nr 50, s. 6.
- (ToFi):** *Śladami Wiecherta: Węgorzewo. Wystawa dla uczczenia pamięci*. „Gazeta Współczesna” 2001, nr 74, s. 10, il.
- Traba Robert:** *Pisarz humanista*. „Gazeta Olsztyńska” 1987, nr 119, s. 5.
- Trawczyński Jacek:** *Międzynarodowe Stowarzyszenie Ernsta Wiecherta*. „Posłaniec Warmiński” 1990, nr 3, s. 7.
- Trawczyński Jacek:** *Pamięci Ernsta Wiecherta. Izba Pamięci w leśniczówce Pierśławek. Konkurs i... wnuk „Króla Mazurów”*. „Kurek Mazurski” 1994, nr 19, s. 9
- Trawczyński Jacek M.:** *Więzień nr 7188*. „Warmia i Mazury” 1986, nr 14, s. 12.
- Trawczyński Jacek:** *Wokół Pierśławka*. „Warmia i Mazury” 1987, nr 10, s. 3, il.
- Trusiewicz Iwona:** *Izdebka dla Wiecherta. W opłotkach Europy*. „Dziennik Pojezierza” 1994, nr 88, s. 1, il.
- Utracony raj dzieciństwa*. Rozmowa z **Burkhardem Ollechem**. [Rozmawia] Tadeusz Willan. „Gazeta Olsztyńska” 1990, nr 155, s. 1, 5, il.
- Wakar Andrzej:** *E. Wiechert w olsztyńskim wydawnictwie „Pojezierze”*. „Borussia”, nr 9, [1994], s. 44-46.
- Wakar Andrzej:** *Ernst Wiechert*. W: *Mragowo. Z dziejów miasta i powiatu*. Olsztyn 1975, Wydawnictwo Pojezierze, s. 127-129, il. Przedruk w: idem: *Bałwany chwając bez zakonu żył. Szkice i portrety*. Olsztyn 1986, Wydawnictwo Pojezierze, s. 147-152.
- Walichnowski Feliks, Willan Tadeusz:** *Na jednej szali*. „Głos Olsztyński” 1966, nr 48, s. 5.
- Wańkowska-Sobiesiak Joanna:** *Mazury Ernsta Wiecherta*. „Słowo” 1994, nr 97, s. 6, il.
- Willan Tadeusz:** *Dom w mazurskich lasach*. „Głos Olsztyński” 1966, nr 189, s. 3-4.
- Willan Tadeusz:** *Jego trzeba kochać*. „Warmia i Mazury” 1987, nr 10, s. 3.

- Willan Tadeusz:** *Piewca Mazur*. „Gazeta Olsztyńska” 1987, nr 119, s. 5.
- Willan Tadeusz:** *Więzień nr 7188*. „Gazeta Olsztyńska” 1990, nr 164, s. 5.
- Willan Tadeusz:** *Więzień nr 7188 czyli „parszywy pies”*. „Głos Olsztyński” 1966, nr 54, s. 1, 4.
- Willan Tadeusz:** *Z tej samej gleby*. „Głos Olsztyński” 1965, nr 198, s. 5. Przedruk w: idem: *Nienawiść i pajda chleba*. Olsztyn 1968, Wydawnictwo Pojezierze, s. 126-134.
- Wolski Rafał:** *„Dzieci Jerominów”*. „Tygodnik Powszechny” 1987, nr 14, s. 2.
- Wyszkowski Andrzej:** *Ernst Wiechert na Mazurach*. „Dziennik Pojezierza” 1992, nr 147, s. 8.
- Wyszkowski Andrzej:** *Kronika Mazurska*. „Borussia”, nr 5, [1992], s. 145-147.
- Wyszkowski Andrzej:** *Na turystycznym szlaku. Śladami Ernsta Wiecherta*. „Gazeta Olsztyńska” 1987, nr 166, s. 5.
- Wyszkowski Andrzej:** *Od Pierśławka do Krutynii. Śladami Ernsta Wiecherta*. „Poznaj swój kraj” 1990, nr 7, s. 22, il.
- Wyszkowski Andrzej:** *Śladami Ernsta Wiecherta*. „Jantarowe Szlaki” 1989, nr 2, s. 51.
- Z.Ch. [Chojnowski Zbigniew]:** *Seminarium Wiechertowskie (Mrągowo, 27 IV-1 V 1994 r.)*. „Borussia”, nr 9, [1994], s. 299-300.

* * *